

Такий сміх

Клим Поліщук

Дні і ночі марив одним і тим самим:

— Ще одна зима, а там настане весна і можна буде повернутися до свого ґрунту...

В снах своїх бачив лише те, що колись було його радістю...

Досить було йому закрити очі, як сяяв золотoverхий Київ і блищав Дніпро срібнохвилий...

Два роки сумного вигнання з рідного краю не зломали його, а ще й загартували... Правда, часами було так, що готовий був повіситися, але в таку годину згадував свою стареньку маму й самозгубна думка зникала геть... Збирався з силами, брався за якусь працю і так продовжував своє існування...

І раптом чутки:

"На Херсонщині нечуваний голод"...

Тільки всміхався на те:

— Та хіба ж то можливе?!

Закривав очі й загадково поринав у спогади.

Перед ним, як у казці дивній, розгорталося безмежне море золотого колосся стиглої пшениці, а вухо чуйно ловило знайому мелодію:

Жніте, женчики, живо,

Буде горілка й пиво...

На скошених сіножатях видимо й невидимо тонкорунних овець. Пастухи з "герлиґами", як вартові на варті, зацікавилися в сонячній мареві...

Схоплювався.

— І невже там тепер голод?.. То ж орда не з'їла б!

Шукав тих, що приходили "з того боку", і розпитувався в них:

— Чи то правда, що там тепер голод?..

Якось дивно стискали раменами:

— Нащо вам те знати?.. Живете собі тут, так і живіть!..

— Я, бачте, думаю повернутися... Там мама старенька... — пояснював він.

— Тепер люди в цвіті літ гинуть, а що там про старих турбуватися... — понуро якось казали йому. Дивувався їх грубості та жорстокості:

— Невже так здичавіли там?!

І зникли його давні надійні сни, і встала перед ним зігнута постать старенької матері.

Вночі, крізь сон, говорив:

— Прости, що на старість залишив тебе самотою!..

Потім прокидався і довго думав, як би так допомогти їй...

Якось довідався, що десь там, аж у Швейцарії, є таке бюро, що перепроводжує на Вкраїну листи і посилки. Цілий тиждень щадив кожен марку і в суботу злагодив

невеличку посилочку з рижу й консервованого молока.

—Там, напевне, давно вже й смак його забули... —думав про себе, беручись за перо, щоб написати ще "хоч пару слів" старенькій. Коли писав, то завжди підкладав під папір газету. Взяв останнє число "Справи", розгорнув, поклав маленький аркушик паперу і став писати...

"Дорога моя Ненечко! День і ніч думаю і не можу видумати, як..." Щось наче вдарило його по голові. Очі якось самі собою забігали по рядках газети, а серце якось дивно забилося й завмерло. Він читав:

"23 січня 1922 р. ми, підписані А. Трояновський з 14 медичного відділу, Є. Саєнко, секретар ком'ячейки, Благовіщенська і Ц. Дитюк, голова комітету неможливих, по просьбі голови волосного комітету відвідували та допитували сім'ю Івана Федоровича Нищенка, якого жінка Харитина Андреева, 45 літ від роду, вбила двох своїх дітей та з їх трупів приготувала собі їжу. Це зробила вона в відсутності свого чоловіка, що пішов шукати собі хліба, покидаючи свою родину з словами: "Живіть собі, як можете, а я піду за хлібом".

"Харитина Нищенко, зовсім здорова жінка, без усяких фізичних недостатків, мала 9 дітей, з яких тільки двоє вмерло у 1921 році. Діти її, це Юстина 25 літ, Марко 18 літ, Ларіон 11 літ, Анастасія 12 літ та Марія 1 року. Комісія застала всіх цілковито здоровими, фізично і умислово. Сама Харитина Нищенко також здорова, але й дуже виснажена голодом, як і вся її родина. На запитання, що спонукало її душити своїх дітей, відповіла вона чистосердечно та в цілковитій притомності: "Я їх задушила, бо вони були найбільше кволі та найбільше виснажені, а опісля я їх зварила та нагодувала себе та дітей, бо ми були дуже голодні..."

В очах потемніло. Не тямлячи себе, схопився, як божевільний.

— Боже мій, Боже!—вивелося з його горла.—Таж Іван Нищенко — сусіда близький!.. Харитина—мама хрещена!.. Мама хрещена!.. Мама!..

Як крізь сон, чув свій власний голос і, як крізь сон, розумів, що з ним діється щось непевне.

Кричав і чув, що божеволіє самим звичайним божевільством.

Раптом його голос увірвався і з холодним жахом почув свій сміх... Довгий, тихий, чудний сміх...

—Хе-хе-хе... —заливався тоненько. —То ж орда не з'їла б...

— А мати, звичайно, давно вже сама себе з'їла... — сказав хтось невідомий його вустами.

Схопився, як припечений гарячим залізом. Кинувся до приготовленої посилки, розбив її об стіл і з якоюсь шаленою люттю став розкидати все по підлозі. Розкидав, топтав ногами й заливався страшним сміхом.

— Та хіба ж то можливо?.. Хе-хе-хе... Хе-хе-хе... Хіба ж то можливо?..

Хтось стукався й ламався в двері, але він не звертав на це ніякої уваги і все сміявся, сміявся, сміявся.

1922р., весна

Примітки: риж — рис.